

Öveds kyrkogård

Kyrkogårdsmur
Öved, Sjöbo kommun, Skåne län
Antikvarisk medverkan/2020
Carita Melchert

Titel: Öveds kyrkogård

Författare: Carita Melchert

Kulturmiljörapport: 2020:57

Omslagsbild: Kyrkogårdsmuren mot öster, 2020

Upphovsrätt: Där inget annat är angivet, enligt Creative Commons licens CC BY

Innehållsförteckning

Administrativa uppgifter	2
Åtgärdsbehov och antikvarisk målsättning	2
Historik	3
Sammanfattning av utförda arbeten	3
Utförda åtgärder	3
Material	5
lakttagelser under arbetet.....	5
Kultuhistorisk bedömning av arbetet.....	6
Bilder	7

Administrativa uppgifter

Länsstyrelsen dnr: 433-27290-2019

Beslutsdatum: 2019-11-07

Fastighet: Öveds kyrkogård.

Kommun: Sjöbo

Byggherre/beställare: Vollsjö församling

Församlingens representanter och projektledare: Yvonne Nilsson och Åke Olsson Vollsjö församling

Åtgärdsförslag: Bollerups minimaskin AB

Entreprenör: Anläggning och avlopp, Mattias Lindahl

Antikvarisk medverkan och rapportens författare: Carita Melchert, Kulturen

Kulturen projektnummer: B_2019_0029

Startdatum: 2020-04-27

Slutbesiktning: 2020-12-29

Åtgärdsbehov och antikvarisk målsättning

Öveds gamla kyrkogård omgärdas mot norr, öster och söder av en fogad täckt fältstensmur samt trädkrans av knuthamlade lindar innanför muren. I anslutning till murens östra sida finns en grindförsedd murad vitputsad portal. Murarna fungerar även som stödmurar, med markant nivåskillnad mellan de båda mursidorna. En del av den östra kyrkogårdsmuren hade rasat och behövde återuppföras. Den södra muren, framförallt avtäckningen, var i behov av underhåll. De aktuella delarna av muren var täckta med röda vingpannor (enkupiga röda tegelpannor), övriga murar kring kyrkogården är täckta med gjuten betongplatta.

Åtgärden innebär i huvudsak att den rasade muren byggs upp med befintliga stenar, med viss lutning in mot kyrkogården, fogas samt täcks med nya tegelpannor. Ambitionen har varit att muren som återuppförs ska utformas så den blir enhetlig med övriga delar av muren och utseendemässigt även passar ihop med den östra portalen.

Ett första åtgärdsförslag upprättades av Lunds stiftsingenjörer men detta realiserades inte. Principskiss av Bollerups minimaskin AB har legat till grund för tillstånd och murens återuppförande. Länsstyrelsen har beviljat tillstånd till renovering av kyrkogårdsmuren enligt KML kap 4 med villkor att arbetet utförs under medverkan av antikvarisk expert. Ansökan avseende arkeologi har gjorts enligt KML kap 2.

Historik

Öveds kyrka uppfördes 1759-1761 på platsen för den medeltida sockenkyrkan som revs. Den nuvarande äldsta delen av kyrkogården skapades sannolikt i samband med kyrkobygget genom att marken planades ut och södra, norra och östra sidorna försågs med höga stödmurar samt kyrkogårdsmur. Det är av allt att döma dessa murar som än i dag omgärdar kyrkogården. Under 1800-talet utvidgades kyrkogården ytterligare norrut. Det är inte känt om murarna, förutom avtäckningen, ändrats över tid men efter mitten av 1900-talet har enligt församlingen inga förändringar gjorts.

Sammanfattning av utförda arbeten

Den rasade delen av östra kyrkogårdsmuren har återuppbyggts med befintliga stenar och fogats med hydrauliskt kalkbruk. Nya röda vingtegelpannor har lagts i bruk på krönet. Södra muren har underhållits, sprickor har lagats och takpannorna på murkrönet har ersatts.

Utförda åtgärder

Östra muren

Den aktuella delen av östra muren är cirka två meter hög och den rasade delen cirka sju meter lång. Muren är utformad som en stödmur med en stor nivåskillnad mellan de båda mursidorna. Ett stort marktryck pressar muren utåt mot slänten i öster. Före åtgärderna saknade muren dränering. På insidan av den rasade muren står träd som ingår i kyrkogårdens trädkrans.

Innan åtgärderna påbörjades konstaterades att murens ovandel lutar förhållandevis kraftigt utåt. Härav var det nödvändigt att plocka ner ytterligare omkring 0,5 meter av muren i den norra delen (mot portalen). Detta i syfte att få en bättre lutning på muren så att den blir stabil och den uppmurade delen ansluter på ett passande sätt mot portalen.

Sydöstra muren inklusive den del av kyrkogårdsmuren som rasat var täckt med röda vingpannor. Murkrönet på de stående delarna invid raset konstaterades vara utjämnat med tegelstenar/bitar av tegelstenar varpå lagts ett hårt skikt med bruk och härpå röda vingpannor i bruk. Generellt är fogen av kalkbruk men murens sidor har under tidens gång partiellt lagats med cementhaltigt bruk ovanpå kalkbruket. Det cementhaltiga fogbruket hade också strukits ut mer över stenarna än kalkbruket. På kyrkogården var en av gravplatsernas järnstaket förankrat i kyrkogårdsmuren (gravplatsen har inte järnstaket längs med muren utan endast på tre sidor om gravplatsen). Järnstaketet lossnade vid raset

men har återförankrats i muren. Träden innanför muren har inte synligt skadats eller påverkats av raset eller åtgärderna.

Vid den rasade delen togs de kvarliggande stenarna bort ner till nivå av de understa stora grundstenarna. Grundstenarna var stabila och har inte rubbats eller åtgärdats. De rasade och nertagna stenarna har samtliga tagits tillvara och återanvänts. Inledningsvis sorterades stenarna efter storlek för att återläggas med de största stenarna längst ner och i yttersidorna. Marken mellan kyrkogården och muren grävdes ur i möjligaste mån utan att gå in på själva kyrkogården eller mot träden. Underst lades markduk, bergskross lades mellan markduk och mur. På marken på utsidan om muren lades bärlager med 0-90 mm bergskross, längsgående dräneringsrör som mynnar ut mot söder och ovanpå detta en markduk. Dräneringsrör lades även på insidan om muren.

Under arbetet diskuterades om muren ska kallmuras eller läggas i kalkbruk. Eftersom det är något oklart hur muren varit byggd från början valdes att inte lägga stenarna i bruk. Med luftrum mellan stenarna inne i muren bedömdes att god dränering av markfukt och eventuellt inträngande fukt möjliggörs. Muren har kallmurats som dubbelmur med befintlig skolsten kompletterat med ny bergskross i mitten.

Stenarna återlades i möjligaste mån med samma sida utåt som tidigare, det var på de flesta stenar möjligt att utläsa vilken sida som legat utåt. Den slätaste sidan lades också utåt. Mellan stenarna lades befintlig skolsten som efter behov för att få en stabil mur kompletterades med ny sten av bergskross. Ut- och insidorna har fogats med hydrauliskt kalkbruk som dragits ut något litet över stenarna, så att skolstenar döljs men större stenar är synliga lika som på övriga murdelar. Muren har byggts upp med en liten lutning inåt mot kyrkogården och ansluter rakt mot befintlig mur som stod kvar efter raset. På muren som ansluter till den nyuppförda delen har cementhaltig yttre fog tagits bort och kompletterats med nytt kalkbruk. Mellan mur och cementfog hade fickor bildats vilket riskerade vatteninträngning.

De befintliga tegelpannorna på krönet var i mycket dåligt skick och har tagits bort på hela östra muren söder om portalen. På murkrönet på den återuppförda delen har befintliga tegelstenar återlagts där möjligt, krönet har jämnats av med grovbetong och sluttats inåt kyrkogården lika som övriga murar. Nya enkupiga röda vingpannor (tegelpannor) har lagts i hydrauliskt kalkbruk. Valet av nya pannor styrdes dels av storlek och kupning dels av förmåga att suga vatten vilket är viktigt vid läggning i bruk. Innan takpannorna lades har de doppats i vatten, stänkgrundats med hydrauliskt kalkbruk så att ytan blir toppig, härdat omkring tre dagar. I rännan i hörnet mot sydost har lagts plåt. Här gjordes bedömning att plåt håller bättre än takpannor, den röda plåten har samma nyans som takpannorna och även på kyrkan finns röd plåt.

Södra muren

På den södra muren har sprickor, och där fogbruk saknades, lagats med hydrauliskt kalkbruk. Samtliga vingtegel på krönet har tagits bort eftersom de var i dåligt skick, de var lagda i hårt bruk och var inte möjliga att återanvända. Krönet var i dåligt skick och har avjämnats med nytt bruk, herefter har nya tegelpannor lagts på krönet på samma sätt som på den östra muren. I slänten mot söder har sly tagits bort.

Material

Fogbruk:	Weber Saint-Gobain webercal 148, hydrauliskt kalkbruk, 0-3 mm och Finja hydrauliskt kalkbruk
Krönutjämning:	RAW grovbetong
Täckplattor:	Randers tegel Höjslev 1-kupig 801 Vingtegel, Alm. Vinge.
Bruk för täckplattor:	Weber Saint-Gobain webercal 148, hydrauliskt kalkbruk, 0-3 mm

Iakttagelser under arbetet

Muren är byggd av fältsten, ingen bearbetad sten har påträffats i den del som rasade eller i direkt anslutande delar. I muren finns inslag av tegelstensbitar.

Muren är lagd på rejäla grundstenar, på ett djup som troligen kan definieras som frostfritt, men saknade dränering i form av rör eller dränerande marklager. Muren verkar vara en dubbelmur. Krönet var uppbyggt med ett lager hårdare bruk för att skapa lutningen inåt kyrkogården. Till viss del var krönets sluttande parti uppbyggt med inslag av rött tegel (tegel längdmått: 26/26,5/27 cm x bredd 12,5/13 cm x höjd 7 cm). Muren var täckt med enkupigt handslaget rött taktegel (vingtegel). Inga stämplat på tegel eller tegelpannor har påträffats. Vingteglet var ca 40 x 23 cm respektive 42 x 24-25 cm.

De anslutande delar som inte hade rasat visar att stenar ovan mark delvis verkar vara bruksmurad med kalkbruk och delvis kallmurad. I de rasade delarna var det inte möjligt att utläsa den ursprungliga konstruktionen. Om stödmuren varit murad med kalkbruk så var kalken så pass urlakad att bara ballasten sand återstod. Det är också möjligt att den rasade delen vid något tidigare tillfälle lagats med annat material än den del som inte rasat.

Murarna kring kyrkogården är generellt i behov av underhåll.

Kulturhistorisk bedömning av arbetet

Åtgärdsförslagets intentioner har följts. Sammantaget är arbetet väl utfört med noggrannhet och hänsyn till miljöns kulturhistoriska värden. Med nya täckpannor är krönet tätt och kalkbruk i fogar är mer följsamt än cementbruk. Mot söder framträder också muren bättre i och med att sly tagits bort.

Bilder

Gul markering visar den rasade och återuppförda delen av kyrkogårdsmuren. Grön markering visar var nya takpannor lagts på murkrönet. Blå markering visar där cementhaltig yttre fog tagits bort och kompletterats med kalkbruk.

Före åtgärder, 2019.

Före åtgärder, 2019.

Före åtgärder.

Före åtgärder. Vänster: vy mot söder. Höger: vy mot norr. De båda sidorna verkar inte varit identiskt murade.

Före åtgärder. Den del av muren som stod upp intill rasade delen visar at muren lutade utåt.

Före åtgärder, insidan vid den rasade delen,

Ytterligare en liten del var tvunget att tas ner för att ansluta korrekt mot befintlig mur. Krönet före åtgärder, avjämnat med tegelsten och betong.

Under arbete.

Under arbete, här skymtas markduk och dräneringsrör.

Under arbete.

Under arbete. Längst ner lades större stenar. På bilden ses även bindande sten, skolsten samt kross mitt i muren.

Under arbete. Markduk och dränering på insidan av muren.

Under arbete. Delen ovan mark har börjat muras upp.

Under arbete.

Under arbete. Krönet jämnas av med kross och ett bindande tunt påslag av betong. Jämförelse av befintliga tegelpannor och nya.

Under arbete. Återstår fogning och täckpannor.

Efter åtgärder.

Efter åtgärder. Vissa lagningar av sprickor, nya täckpannor och plåt i rännan i hörnet.

Efter åtgärder.

Efter åtgärder. Till vänster i bild södra muren som försetts med nya täckpannor och till höger i bild den återuppmurade muren.

Efter åtgärder.

Efter åtgärder. Den återuppmurade muren till vänster i bild.

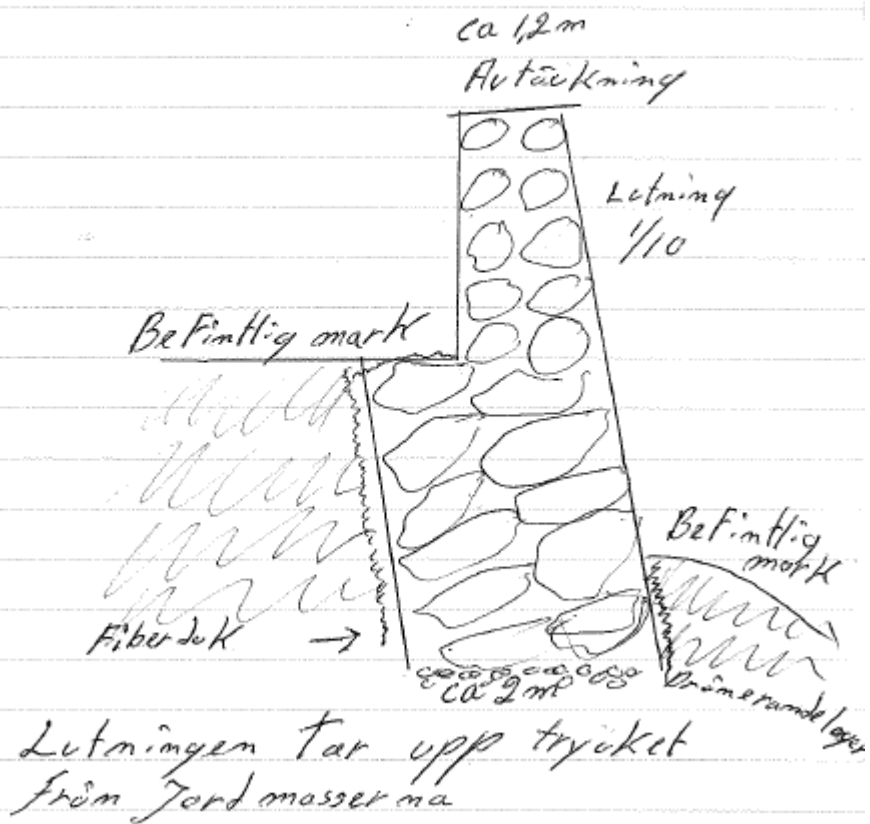

Södra muren före underhållsåtgärderna utförts.

Södra muren efter underhållsarbeten.

Öveds kyrk mur

Principskiss till återuppförandet av muren. Av: Bollerups minimaskin AB.

